

ČEŠI V 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

3. DÍL

AŽ DO HOŘKÉHO KONCE

Libor Nedorost

na Štěrnic 19. VI. 1916.

Milý synu!

Jako jsem tak i tobě zaslanou
vzpomínku z dávné ciziny,
aby i ty měl vzpomínku, že
tvojí otce sloužil svému
cizorodí a vlasti, za práva
a ochranu své a troji vlasti
ve světové válce a vzdálen
krve, rodiného na něj z
deně myslím a pevně dou-
fám, že se zase ve zdraví
zhlédáme. Zasílám lobe-
viscevy pozdr. a políbení tvým otce ~~Adolf~~ Morawa:

Feldpost

Štern,
F. Johannea Liblik

Falkensteinerova ul. 3

v Brně:

ČEŠI V 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

3. DÍL

DO HOŘKÉHO KONCE

Libor Nedorost

Nakladatelství Libri
Praha 2007

*Tyto knihy věnuji svým dětem, malé Jitce a Mikulášovi,
kterým se omlouvám za to, že jsem si s nimi nehrál, když jsem je psal.
Současně bych rád touto cestou poděkoval své ženě Dáše za trpělivost,
kterou se mnou má, svým rodičům a všem přátelům,
které mi život poskytli, za jejich pomoc a přátelství ve chvílích,
kdy jsem to potřeboval.*

*Na tomto místě si rovněž dovoluji poděkovat panu Mgr. Robertu Bílkovi
z Vyškova, Ing. Josefu Daňkovi z Prštic, JUDr. Pavlu Hálovi z Brna,
Mgr. Jaroslavu Nedorostovi z Telče a Ing. Hugo Březáčkovi z Brna
za laskavé poskytnutí fotografií a údajů z rodinných alb a archivů.*

© Libor Nedorost, 2007

Illustrations © archiv autora, 2007

© Libri, 2007

ISBN 978-80-7277-327-5

ISBN 80-7277-320-8 (soubor)

ISBN 80-7277-321-6 (1. sv.)

ISBN 80-7277-322-4 (2. sv.)

Obsah

Ediční poznámka	7
Z liščích děr do Darnice... (Rusko – jaro a léto 1916)	9
V liščích norách	15
Brusilovova ofenziva	24
Rakouská katastrofa u Lucku	31
Boje u Sapanova	45
Schnell zurück	52
Cesta do zajetí	58
Krvavé boje na řece Stochod	63
Vznik rumunské fronty	71
Nestřílet, to jsou Češi! (Rusko – podzim 1916 až zima 1918)	76
Předposlední válečná zima	77
Přemysl v rakouských rukou	83
Sturmtruppen	85
Březnová revoluce v Rusku	87
Bitva u Zborova	90
Protiofenziva Centrálních mocností v Haliči a Bukovině	102
Říjnová revoluce a porážka Ruska	107
Konec na východní frontě	112
Na vlnách Adrie... (Jadran 1914–1918)	123
Po mobilizaci	125
Nový protivník	136
Po srbské porážce	147
Vzpoury	155
Od Soči k Piavě (Itálie – léto 1917 až jaro 1918)	176
Jedenáctá bitva na Soči	178
Rakouská odpověď u Tagliamenta	186
Poslední vítězný postup	190
Italský ústup za Tagliamento	201
Rakouský postup benátskou rovinou	215
Konec ofenzivy a poslední zima na frontě	228

Do hořkého konce (Itálie – léto a podzim 1918) -----	231
Poslední rakouská ofenziva -----	233
Druhý den ofenzivy na Piavě -----	246
Třetí den ofenzivy na Piavě -----	250
Velká voda – čtvrtý den ofenzivy -----	254
Ofenziva na Piavě – den pátý a šestý -----	259
Odchod z předmostí -----	264
Italský nálet na Vídeň -----	269
Rozklad armády -----	270
Poslední boje -----	273
V pohoří Monte Grappy -----	281
Vojno povol! -----	283
Doslov -----	289
Prameny a literatura -----	291
Slovníček odborných výrazů -----	297
Seznam zkratek -----	299

Ediční poznámka

V dobové korespondenci účastníků války a v dalších dobových dokumentech byl zachován původní pravopis s výjimkou případů, kdy to bylo na závalu srozumitelnosti textu.

Pokud jde o vojenskou terminologii, armádou byl nazýván organizační útvar vojska složený z několika armádních sborů. Sbor se skládal obvykle z několika pěších brigád, jednoho pluku jízdy, jednoho pluku dělostřelectva a dále ženijních formací, vozatajstva, zdravotnické setniny, polních ambulancí, muničního parku a zásobování. Armádní sbory se označovaly římskými číslicemi, všechny ostatní útvary číslicemi arabskými.

U některých ilustrací jsou jako popisky použity citace ze vzpomínek účastníků války, uveřejněných v jednotlivých kapitolách. V tom případě je v závorce uveden autor a název jeho díla.

Poznámky jsou zařazeny za jednotlivými kapitolami.

Z liščích děr do Darnice...

(Rusko – jaro a léto 1916)

S odchodem zimy se na východní frontě životní podmínky vojáků mírně zlepšily. Největší těžkosti jim působil dlouhotrvající déšť měnící dno zákopů v nepříjemné bahno. V jejich vybavení přitom nedošlo k podstatnějšímu zlepšení. Kryty byly malé, většinou tzv. hroby s výklenky na spaní, často nechráněné před nepřízní počasí. Jedinou ochranou mohla být celta natažená nad zákopem. Na větší zvelebování zákopů nebylo moc času, protože v době gorlické ofenzivy vojáci po boji pozice opouštěli a přesouvali se kupředu. Změny přineslo až zastavení postupu na konci roku 1915, kdy rakouské velení využilo německých zkušeností ze západní fronty. Zákopy byly pevnější a hlubší, zabezpečené proti možnému sesuvu dřevěnými fošnami, proutím, postupně i betonem. První linie se spojovala příčnými zákopy s mělčí druhou, eventuálně třetí linií. Celý systém chránily překážky z ostnatého drátu. O pohybu nepřítele informovaly polní hlídky z předsunutých stanovišť. Také kryty se stavěly důkladněji a byly

Válka si našla vlastní stavební styl, odpovídající praktickým potřebám, místu a diktátu doby.

lépe vybaveny. Pevností vynikaly zvláště tzv. liščí nory, které poskytovaly ochranu i před dělostřeleckou palbou. Kryty měly vyztužené stěny, střechy z několika vrstev, hliněnou podlahu postupně překryly dřevěné fošny.

„Stěny zákopů jsou již všude vyplety proutím, všude jsou podlahy (žebříčky), v nížině na hranici mezi naším a pětatřicátým plukem, kde protéká malý potok, jest zřízen dosti velký, střeleckým náspem chráněný betonový basén pro koupání, za silnicí u sousední setniny jest přímo v hlavním zákopě zřízena kantina a v úžlabině u sousedního praporu postavili si hoši dokonce – kuželník, který je neustále v činnosti,“ zapsal si do deníku příslušník jindřichohradského 75. pěšího pluku František Jaroš. „Ovšem že si často chce zahrát také Moskal (Rus – pozn. autora), ale má trochu »těžké koule«, a tak s ním nikdo nechce hrát, a obyčejně když on začne, druzí raději utečou. V posledních dnech zavedli nám do dekunků (kryty – pozn. autora) v úseku našeho praporu i elektrické osvětlení, takže to v chodbách zákopů už vypadá jako v ulicích velkoměsta. Kam se člověk podívá, všude samý drát. »Elektrárna« etablovala se v úžlabině u praporečnického velitelství. Pomýšlelo se též na zavedení proudu do drátěných překážek, ale přišlo se na to, že je to neproveditelné. Jednak není tak silného proudu, a pak nepřítel, když chce opravdu útočit, stejně dříve drátěné překážky dělostřelbou rozbije. Jelikož je nyní dostatek stavebního materiálu, který se neustále celé noci dováží, jsou již téměř všechny podzemní kobky mužstva (dekunky) přestavěny, při čemž využito všech zkušeností, za celé dlouhé měsíce v zákopech získaných, takže nyní do nich nemůže téct, stěny

Také kryty se stavěly důkladněji a byly lépe vybaveny.

U předních stráží na jarním sluníčku

jsou vybedněny fošnami, stropy jsou tak vysoko, aby se nemusel člověk shýbat, podlahy jsou dřevěné a na spaní řádné pryčny. Pro případ nebezpečí ohně v zákopech jsou u dekunků vystaveny sudy, v nichž musí být připravena stále voda. Někdy se také při nejlepším úmyslu udělá veliká hloupost, ale zkušenostmi se člověk učí. Tak na příklad, aby se vojáci při nepřátelském útoku nemuseli při střelbě opírat lokty do hlíny a o hlínu též pušky opírat, zřízena byla z fošen jakási opěradla. Při posledním útoku v maďarských posicích nad Cebrovem se teprve ukázalo, jak tato opěradla jsou nebezpečná, neboť při výbuchu granátu do tzv. předprsně střilen nebyl střepinami ani jeden voják zasažen, za to granátem vyraženou fošnou byla řada vojáků zabita. V důsledku toho musely být všechny dřevěné opěry všude ihned odstraněny a nahrazeny drny.⁴¹

Nejjednodušším a z časového hlediska nenáročným přístřeškem pro vojáka byl stan z celt. Stany poskytovaly úkryt před nepřízní počasí nejen v noci, ale i během dne. Jako izolace od studené nebo vlhké země sloužila sláma či pytle se senem. Sláma se osvědčila i při úpravě velmi promočené země. Při chladnějším počasí však stany přestávaly stačit. Nebyla-li žádná jiná možnost kam složit hlavu, přistupovali vojáci k zateplení stanů, pokud se domnívali, že se na daném místě zdrží déle. Stavba dřevěné boudy byla poněkud náročnější. K vytápění se používala nejčastěji kamínka vlastní výroby. K ubytování za frontou se využívalo stávajících nepoškozených staveb ve vsích, a to nejen chalup, ale i hospodářských stavení: stodol, chlévů, sklepů.

„Ubytovali jsme se v rozbitých domech a stodolách,“ vzpomínal příslušník stanislavského 58. pěšího pluku Vladislav Květoň. „Ačkoliv okna byla rozbita a venku silně mrzlo, spal jsem celkem dobře, až na to, že mě ráno bolel vaz, neboť jsem si dal na noc pod hlavu svůj nacpaný ruksak. Ráno byl všude sníh. U vengerské studny (taková jako v Maďarsku) jsem se pěkně umyl. Chlapci rozdělali na poli oheň, tož jsme seděli kolem, hráli se a opékali na prutech krajíce chleba. Měli jsme hlad, a když nebylo nic na něj, alespoň jsme to trochu očadili a opekli. Museli jsme ale dávat pozor, neboť chleba byl samá sláma, snadno chytil a výborně hořel a také jsme ho málo fasovali.“²

V době, kdy byl na frontě klid nebo byl pluk umístěn v záloze ve vesnici nebo v městečku za frontou, a v době, kdy voják nevykonával uložené úkoly, jako bylo kopání nových zákopů, strážní služba či cvičení se zbraní, si mohl chvíli odpočinout. Při pobytu v záloze v některém městečku bylo spektrum aktivit větší. Velení armády od vojáků vyžadovalo návštěvu kostela, spojenou zpravidla s kázáním a se zpovědí. Hodně času věnovali vojáci, pokud to podmínky dovozovaly, osobní hygieně, úpravě svých příbytků, opatrování potravin, vaření a psaní korespondence svým blízkým. Při slunečném počasí se ve chvílích volna vojáci umyli v potocích, říčkách či rybnících. V blízkosti fronty se očista prováděla převážně za tmy. Tam, kde místo už nebylo ohrožováno nepřitelem, mohli se vojáci umýt i za denního světla. Na podzim koupání znemožnilo chladné počasí. Vykoupání se často spojilo i s praním prádla nebo alespoň s převlečením do čistého. Každý voják měl většinou dvoje spodní prádlo, jedno, které měl na sobě, a druhé rezervní v torně. Prádla si voják považoval a zaujímalo v žebříčku důležitosti jedno z předních míst, hned za jídlem. V zimě zbyla vojákům jediná možnost – mýt se někde v teple v příbytku, krytu či vesnické chalupě. Vojáci si na přenosných kamínkách nebo na peci ve světnici ohřáli vodu v nějaké nádobě a v ní se většinou i umyli. Se stabilizací fronty na konci roku 1915 došlo v osobní hygieně k podstatnému zlepšení, neboť armáda začala za frontou budovat lázně. K tomuto účelu využila stávajících staveb ve vesnicích za frontou a upravila je. Jindy byly takové lázně vystavěny celé. O tyto lázně se staraly speciální čety, tzv. Badezogy. Vojáci navštěvovali lázně společně jako pluk nebo jeho část a po vykoupání se vraceli zpět na své pozice. Pokud se lázně nacházely v některém z městeček, zbyl vojákům čas na jeho návštěvu spojenou s nákupy.³

Přes veškeré gigantické úspěchy Ústředních mocností a obrovské ztráty ruských vojsk, které od počátku světové války dosáhly téměř tří milionů mužů, se východní fronta nezhroutila. Přestože Rusové již na sklonku roku 1915 podnikli několik pokusů o prolomení nové linie front, panoval na východní frontě

Při slunečném počasí se ve chvilích volna vojáci umyli v potocích, říčkách či rybnících.

počátkem roku 1916 relativní klid. „19. 3. 1916. Celý prapor se byl v Radsivilově koupat, šli jsme přes Krupiec,“ vzpomínal Vladislav Květoň. „Prohlédli jsme si městečko, je tam velmi živo, plno malých krámků, židé dělají obchody. Byli jsme na herbatě (čaj – pozn. autora) a koupili potřebné věci. Po koupání jsme se vydali na zpáteční cestu. Oslavovali jsme trochu roční vojenskou službu. Druhý den ráno jsme měli nastoupit cestu do zákopů. Snědli jsme, co jsme měli, abychom měli lehčí ruksaky. Ráno v pět hodin při skřívánčím švitoření jsme vyšli přímo na směr »Boží Hory«. Šli jsme cestou necestou po poli v moři bláta. Cesta byla strašná, šli jsme jednotlivě, rozloženi v dlouhém průvodu. Vojáci padali únavou, i já jsem myslel, že nedojdu. Bylo to daleko, asi 30 km. Konečně jsme stanuli v lese, pušky dali do kozlů (pušky postavené pažbou na zem, aby se ve vzduchu vzájemně opíraly hlavními a vytvářely jakousi pyramidu – pozn. autora), rüstung (výzbroj – pozn. autora) na zemi. Zde jsme měli čekat do setmění. Prohlíželi jsme dřevěné domky, našli jsme Feldkino (polní kino – pozn. autora), kam jsme zašli, bylo tam teplo. Přijela kuchyň, rozdala se menáž a různý fasung (příděl – pozn. autora), udělaly se ohně a bylo živo, byla i herbata a rum, bylo veselo. K večeru jsme šli do zákopů, zase samým blátem a plni očekávání. Rozdělili jsme se po četách a stanuli u vchodu do spojovacích zákopů (Laufgraben), šli jsme cik a cak asi půl hodiny, bylo již tma, šli jsme ko-

lem strážných, po delším hledání nás zavedl jeden šikovatel Čech do dekunku, dosti velkého, ukázal nám pryčnu, na kterou jsme se s Antonem skrčili a spali. Druhý den nám ukázali posici. Ruské zákopy jsou od našich 800 až jen 400 kroků, mezi zákopy leží řeka Ikva s močálovitou loukou. Naše zákopy chrání asi v 19. řadách drátěné překážky. Do jedné řady lze zapnout elektrický proud. U drátěných řad jsou upravena místa pro odposlouchávací strážné, k nim vedou vykopané spojovací zákopy. Poněvadž terén je písčitý, jsou zákopy, aby se nesouvaly, obloženy proutěnými ploty. Obsazení je asi jeden muž s puškou na 20 m, což ale není stálé obsazení. Na některých místech jsou ocelové krycí desky s otvorem, kde je dobře vidět nepřátelské posice a lze střílet speciální puškou. Střelba z pušek je dosti živá. Každou chvilku nám nad hlavou zašustila střela, též granáty se nad námi roztrhnou. Večer přijela kuchyň s výbornou stravou, karbanátky s brambory a amolety. Celkem se nám to tu zamlouvá.“⁴

„Na velikonoční svátky jsem byl již zase v poli,“ vzpomínal voják 56. pěšího pluku František Křížek. „O svátcích nepadla s ruské strany ani rána, a došlo to tak daleko, že jsme vylezli z dekunků ven a Rusové též, na půl cesty jsme se sešli a vyměňovali si různé věci. Rusové nám dávali chleba a my jim kořalku, kte-

Hlavní zákop měl místy hloubku 2,5 a někde až 3 m.

ré máme stále dost, líbali a objímali nás. Tak to trvalo skorem po celý den, až najednou přišel rozkaz, že se máme vrátit do dekunků, jinak prý artilerie začne do nás střílet, tak jsme museli jít. Rusové se vrátili také, tak to hezky začalo, ale ta banda německá nemůže nic takového potřebovat. Slyšel jsem také, že na pravém křídle zajali Maďaři všechny Rusy, kteří k nim takhle přátelsky přišli, a dva prý docela zabili.“⁵

V liščích norách

Při budování svých pozic spoléhali Rakušané především na první linii své obrany, která byla kvalitně vybudovaná, s pevnými „liščími norami“, odolávajícími ruské dělostřelecké palbě. Před hlavním zákopem byla vybudována až tři pásma mohutných drátěných překážek, vzdálených od sebe asi 50–100 m, každé 40–60 m široké. Většinou byly vybudovány na kolících, poněvadž přenosné zátarasy (tzv. španělští jezdcí) v noci ruské hlídky kradly a používaly je k vlastnímu opevnění. Na pohled to byly překážky opravdu nepřekročitelné. Tato nesmírná masa kolíků a drátů před postavením dávala osádce pocit jistoty a bezpečnosti a snad nelze přehlížet, že i ona byla jednou z příčin, která zavinila pokles bojovnosti, zvláště při pozdějších událostech. Když totiž tato mocná překážka po silné dělostřelecké přípravě téměř zmizela, zmocnil se obránců přirozený strach, protože najednou byli odkázáni pouze sami na sebe a na své zbraně. A protože bojovat bez překážek ve volném terénu si vojáci již odvykli, domnívali se, že obrana bez nich není dobře možná. Ohromné množství kolíků a drátů zabráňovalo navíc výhledu ve směru kolmo na frontu. Přes ně bylo možno pozorovat jen z boku nebo z vyvýšených, a proto tím nápadnějších pozorovatelů. Uvnitř postavení bylo drátěných překážek také hojně použito. Tak byly postaveny hned na zadní stěně hlavního zákopu nebo k uzavření určitých menších celků a k ochraně důležitějších bojových prostředků jako kulometů, minometů, pozorovatelů. Polní stráže a spojovací příkopy k nim byly rovněž dobře zadrátovány. Také některé zezadu vedoucí spojovací příkopy byly místy opatřeny drátěnými překážkami, hlavně tam, kde jich mělo být použito jako příček. Kromě drátěných překážek bylo použito všech ostatních dosud známých způsobů, které měly postup útočníka zpomalit anebo zastavit, jako jsou minová pole, dotykové miny, vlčí jámy (jámy překryté větvemi, aby nebyly vidět – pozn. autora), udicové ostny (ostnatý drát – pozn. autora) atd.⁶

Hlavní zákop měl místy hloubku 2,5 m, někde až 3 m. Šířka v hornější části byla také asi 3 m. Profil vykazoval několik stupňů, obvykle tři, z nichž spodní

sloužil jako komunikace, střední k vyhýbání a jako stupeň k třetímu, nejvyššímu, který byl stanovištěm střelců. Dno bylo odvodňováno stružkami a vyloženo rošty. Stěny byly zpevněny vzpěrami s propleteným silným proutím anebo s drátěným pletivem. Přibližně každých 8–10 m byly silné traverzy (překážky – pozn. autora). Vyházená zem byla částečně nad čelní stěnou, kde byly upraveny střílny, částečně nad zadní stěnou, kde měla kryt eventuální obránce, kteří byli ze zákopu vypuzeni, ale mohli jej odtud ještě hájit. Mimo to měl tento násyp (Hochwall) chránit osádku před střepinami granátů, které by za ním vybuchly. Kryty v této linii byly postupně a s velikou námahou vybudovány v takovém provedení, že vzdorovaly zásahům i nejsilnějších Rusy používaných ráží. Byly to především tzv. liščí díry (Fuchslöcher), které však byly současně jednou z příčin, proč tyto zdánlivě nedobytné zákopy byly tak lehce ztraceny. Byly vybudovány pro osádku přímo v hlavním zákopu a zapuštěny do jeho čelní stěny. Do hloubky 8–10 m vedly poměrně úzké chodby, kterými se stěží protlačil plně naložený pěšák. Dole ústily do většího prostoru, který byl vyhlouben kolmo k vchodu, tedy paralelně k zákopu. Vchody byly na obou jeho koncích, takže když byl jeden zasypán, mohlo se používat druhého. Stěny vchodů i krytů byly vyztuženy pevnými rámy z dubového dřeva. Poskytovaly úkryt asi jedné četi. Protože v úseku jaroslavské 2. pěší divize byl velký nedostatek dřeva, byla jejich část vybudována jen s jedním vchodem. Byly to tzv. králíčí díry (Kannichenlöcher), které se staly ještě horšími pastmi než ty první. Velké kryty nemohly být ovšem vyhloubeny v bažinatých úsecích postavení. Pro jejich

Stany poskytovaly úkryt před nepřízní počasí nejen v noci, ale i během dne.